

Окремі аспекти розуміння життєздатності особистості / Л.І. Березовська. // Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві / збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 жовтня 2017 року) / упор. Н. М. Бамбурак. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. – С. 28-33.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.

Березовська Л.І.

доцент кафедри психології,

кандидат психологічних наук, доцент

(Мукачівський державний університет)

У сучасному кризовому суспільстві все частіше постають питання здатності людини вистояти в несприятливих умовах, вміння зберегти сили для відновлення тоді коли минуть негаразди. Особливо гостро стоїть дана проблема у контексті тих соціальних процесів, які відбуваються в Україні. Саме тому розглянемо деякі аспекти поняття життєздатності в теоретичному викладенні.

Зазначимо, що енциклопедичні джерела пояснюють поняття життєздатності і як «здатність до життя у всіх її проявах», і як психічну стійкість, опірність стресу, і як здатність людини долати несприятливі життєві обставини з можливістю відновлюватися і використовувати для цього всі можливі внутрішні та зовнішні ресурси, і як особистісну або психологічну стійкість.

Історія дослідження життєздатності як психологічного феномена досить молода. Її започатковано було у ХХ столітті, коли було ініційовано глибоке всебічне наукове дослідження питань працездатності людини як суб'єкта праці в роботах Л.С. Виготського, С.Г. Геллерштейна, С.Л. Рубінштейна, І.М. Сеченова, Ф.У. Тейлора, М. Унгаро, К.Д. Ушинського та інших.

Звернемося до визначення поняття життєздатності у роботах науковців. Так, У. Ешбі дав одне з перших визначень життєздатності як здатності системи зберігати свої характеристики в заданих межах. Близьке до поняття життєздатності було поняття – резилентність, яке було досліджено

С. Ваніштендалем. Розкриття його знайшло своє місце у праці «Резілієнтність», або виправдані надії. Поранений, але не переможений». На думку автора, резілієнтність це здатність людини або соціальної системи долати життєві труднощі і будувати повноцінне життя у важких умовах. Далі він зазначає, що з практичної точки зору концепція «резілієнтності» ширша, ніж просто «подолання», так як вона включає в себе два поняття: -опір руйнуванню, тобто здатність людини захищати свою цілісність, коли вона відчуває сильний тиск; - а також, крім простого опору, здатність будувати повноцінне життя у важких умовах; таке «творення» передбачає вміння планувати своє життя, що має на увазі рух в певному напрямку протягом якогось часу [4]. Саме в такій інтерпретації і в такому звучанні на початку ХХІ століття термін «життєздатність» вийшов на «міжнародну арену» спілкування психологічного співтовариства. Розумівся як «здатність людини управляти ресурсами власного здоров'я і соціально прийнятним способом використовувати для цього сім'ю, суспільство, культуру».

Одним із перших вітчизняних дослідників, що розглянули життєздатність був Б.Г. Ананьєв. Поняття «життєздатність» розумілося як «загальний енергетичний потенціал, що визначає готовність до ефективного функціонування, продуктивність поведінки людини як суб'єкта в умовах екстремальної ситуації і результативність її діяльності, що спрямовані на пошук виходу з неї». В подальшому дослідження були спрямовані на теоретичне осмислення поняття (О.С. Ахієзер, І.М. Ільїнський, О.С. Разумовський, О.О. Рильська, М.Ю. Хазов, Е.Е. Werner, M. Rutter, S.S. Luthar, S.G. Millstein, A.C. Petersen, E.O. Nightingale, M. Ungar, G.E. Vaillant, A.E. Kazdin, L. Holland, M. Crowley, M.A. Zimmerman, R. Arunkumar, S.K. Hamill, M. Kitano та ін.).

В даний час життєздатність розглядається як загальносистемна психічна властивість (Е.В. Галажинський, О.О. Рильська), інтегральна характеристика особистості (А.І. Лактіонова, Ю.В. Науменко), життєвий принцип (М.П. Гур'янова), як характеристика, що відображає якість деяких функцій, що відповідають за успішну адаптивну поведінку (В.Д. Шадриков), активність

суб'єкта, що діє в умовах об'єктивної соціальної детермінації, в заданих обставинах (К.А. Абульханова-Славська, К.Р. Манапова).

Деякі автори схильні визначати життєздатність як індивідуальну здатність людини до соціальної адаптації і саморегуляції, як механізм управління власними ресурсами (емоційна, мотиваційно-вольова, когнітивна сфери) в контексті соціальних, культурних норм і умов середовища. При цьому вони вважають, що життєздатність не є тільки вродженою якістю або тільки продуктом навколишнього середовища: наявність вроджених якостей і вплив середовища можна розділити лише умовно.

О.С. Розумовський і М.Ю. Хазов вважають, що життєздатність є центральним поняттям теорії життєздатних систем і співвідноситься з такими категоріями, як «життєстійкість», «життєзабезпечення», «існування / неіснування», «життєвість», «вітальність» та ін. Вони пропонують розглядати життєздатність як форму прояву активності і адаптивності систем [5].

О.О. Рильська розглядає життєздатність як «загальносистемну, інтегративну властивість, що релевантна людині як саморозвиваючій себе системі і характеризує потенційну можливість зберігати свою цілісність, утримуючи життя в постійному сполученні з вимогами соціального буття і людського призначення». Загальносистемність життєздатності передбачає її входження в число властивостей, що забезпечують саму можливість існування людини як соціальної системи, тобто життєздатність визначається автором як інтегральна можливість становлення людини в соціумі, яка реалізується в формі універсальної смислотворчої комунікабельності [6].

К.А. Абульханова-Славська, досліджуючи життєздатність з точки зору суб'єктно-діяльнісного підходу, розкриває особливу роль свідомості в забезпеченні успішності і стабільності людини протягом життєвого шляху: «Свідомість як здатність особистості – це механізм, який здійснює її численні життєві функції і взаємовідносини». Завдяки певним характеристикам свідомості (таким як оптимізм або песимізм, відповідність і протиріччя старих і нових цінностей), життєздатна людина відповідає соціальним змінам, оскільки

свідомість забезпечує визначеність особистості, способи її самовираження, самореалізації в житті, її інтегративну сутність. Крім того, до утворень свідомості на різних її рівнях ставляться Я-концепція, ціннісно-сміслові утворення, особистісні ідеали і світогляд» [1].

Говорячи про свідомість як про життєву здатність особистості, К.А.Абульханова-Славська зазначає, що фундаментальні складові – проблемність, ціннісність, проєктивність, символізація, інтеракція і інтенціональність – дозволяють визначити свідомість як життєву здатність особистості. В той же час не виключаючи ролі і необхідності розкриття життєвого значення таких важливих, але недостатньо вивчених механізмів свідомості, як рефлексія, діалогічність і інші. [2].

В.Д. Шадриков вважає, що життєздатність є інтегруючою сукупністю психологічних проявів, які не просто сприяють виходу людини з важкої життєвої ситуації, але також є неодмінними умовами цього виходу, виступаючи в якості механізму і предиктору самоорганізації і реінтеграції в кризовій ситуації. Він вважає, що дана психологічна категорія наближена до понять «посттравматичного зростання» і «процвітання», оскільки не тільки повертає людину на рівень її минулого гомеостатичного стану, але і дозволяє перейти на більш високий рівень свого існування [8].

На думку А. Рейсман, можна говорити про життєздатність, «по-перше, як здатність суб'єкта жити справжнім, тобто переживати справжній момент свого життя у всій його повноті, відчувати нерозривність минулого, сьогодення, майбутнього; по-друге, як про високий ступінь незалежності його цінностей і поведінки від зовнішніх впливів, здатності жити, «як зсередини спрямовується особистість» [7].

Цікавими для нашого розуміння життєздатності є описана П.І. Бабочкіним модель особистості, що життєздатна в умовах соціально-політичної та економічної нестабільності суспільства. Автор розглядає життєздатність в контексті взаємозв'язку її біологічного, психічного і соціального аспектів як характеристики ефективного виконання цільової функції, яка визначається

смысловиттєвими орієнтаціями. Високий рівень життєздатності людини повинен забезпечувати досягнення цих цілей, що, в свою чергу, буде позитивно впливати на підтримку життєздатності. Він зазначає, що для соціального суб'єкта адаптація необхідна, провідним фактором є соціальна активність, що спрямована на саморозвиток суб'єкта і його активне ставлення до соціоприродного середовища, що дозволяє забезпечувати прогресивний розвиток даного суб'єкта [3].

Отже, життєздатність розглядається як загальносистемна психічна властивість, інтегральна характеристика особистості, життєвий принцип, як характеристика, що відображає якість деяких функцій, що відповідають за успішну адаптивну поведінку, активність суб'єкта, що діє в умовах об'єктивної соціальної детермінації, в заданих обставинах.

Список літератури.

1. Абульханова-Славская К.А. Сознание как жизненная способность личности / К.А. Абульханова-Славская. // Психологический журнал. – 2009. – Т. 30. – № 1. – С. 32–43.
2. Абульханова-Славская К.А. Стратегии жизни. / К.А. Абульханова-Славская. – М., 1991. – 299 с.
3. Бабочкин П.И. Становление жизнеспособной молодежи в динамично изменяющемся обществе. / П.И. Бабочкин. – М., 2000. – 175 с.
4. Ваништендаль С. «Резильентность» или оправданные надежды. Раненый, но не побежденный. / С. Ваништендаль. – Женева : Бисе, 1998. – 80 с.
5. Разумовский О.С. Проблема жизнеспособности систем / О.С. Разумовский, М.Ю. Хазов // Гуманитарные науки в Сибири. – 1998. – № 1. – С. 3-740.
6. Рыльская Е.А. Жизнеспособность человека: понятие и концептуальные основы исследования / Е.А. Рыльская. // Сибирский психол. журн. – 2009. – № 31. – С. 6-12.
7. Селезнёва Н.Т. Жизнеспособность личности: монография / Н.Т. Селезнёва, Н.В. Рубленко, Т.Ю. Тодышева. // Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П.

Астафьева. – Красноярск, 2015. – 308 с.

8. Шадриков В.Д. Интеллектуальные операции. / В.Д. Шадриков – М.: Логос, - 2006. – 108 с.